

Annona Nova XIV.

A Kerényi Károly Szakkollégium évkönyve

Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar
Kerényi Károly Szakkollégium
Pécs, 2023

Szakmai lektorok:
András Csaba, Deák Anita, Farkas Péter, Kiss Szabolcs,
Popovics Zoltán, Sieglér Anna, Simor Kamilla

A kiadvány a *Nemzeti Tehetség Program* támogatásával jött létre
NTP-SZKOLL-22-0042

Kiadó: Kerényi Károly Szakkollégium
Felelős kiadó: Kovács István

Szerkesztő: Lajó Odil

Olvasószerkesztők: Bakonyi Márton, Csabay István, Folyi Bence,
Lukács Laura Klára, Németh Lídia Sára

ISSN 2061-4926

© A szerzők, 2023
© A szerkesztők, 2023

Minden jog fenntartva.

Tartalomjegyzék

VILMOS ESZTER	
Előszó	7
LAJÓ ODIL	
Megélt idő – Emlékezet, szubjektivitás és női tekintet <i>A lányok</i> című filmben	13
MERKL NÓRA	
A személyiség egységének elporladása – Narratív játékok feminin és maszkulin szemszögből	27
VÉG DORINA MIRTILL	
Az idegennyelv-hatást magyarázó mechanizmusok vizsgálata – Az emocionális távolság és a távolsági folyamat hipotéziseiről	57
SZESZÁK NÓRA	
Paul Grice pragmatikai koncepciójának alkalmazása a nem-verbális kommunikációban	77
FEKETE RÓBERT	
A fejvesztettség labirintusai – A formátlanság posztumán víziói Georges Bataille-nál	93
MÜLLER TÜNDÉR ÉVA – BIGAZZI SÁRA	
Az utcák sorai – Utcai lapok hajléktalanság- reprezentációinak vizsgálata a szociálisreprezentáció- elmélet keretében	115

ZAB TAMÁS LÓRÁND

Adalékok Latinca Sándor kaposvári kultuszának
korai történetéhez (1945–1946) 145

SERGE MOSCOVICI

Értekezés a pszichoanalízis szociális reprezentációjáról
(ford. Müller Tündér Éva, Lukács Laura Klára,
Simonffy Zsuzsanna) 163

CSABAY ISTVÁN

Tudomány és ismeretterjesztés határán:
Tombi Beáta, *Divulgazione scientifica nel Settecento –
tipologia, generi, linguaggio* (recenzió) 175

Rezümék 187

A Kerényi Károly Szakkollégium tagjai

a 2022/2023-as tanévben 195

A Kerényi Károly Szakkollégium mentorai

a 2022/2023-as tanévben 196

Paul Grice pragmatikai koncepciójának alkalmazása a nem-verbális kommunikációban

Bevezetés

Kutatásomban Paul Grice 1975-ös *Társalgás és logika* című pragmatikai tanulmányának társalgásra vonatkozó általános feltételeivel és szabályaival foglalkozom.¹ A feltételeket és szabályokat megvizsgálva arra teszek kísérletet, hogy a különböző fogalmakat úgy használjam fel, hogy azzal a nem-verbális megnyilvánulások is értelmezhetőek legyenek. A nem-verbális megnyilvánulásokat Paul Ekman által kutatott arcon megjelenő érzelmkifejezések kategóriáin keresztül vizsgálom, példákat hozva a Grice-féle *együttműködési alapelvre* – amely a kommunikációban megjelenő kimondatlan szabályokat foglalja össze maximáiban (*menyiség, minőség, mód és viszony*). Az arckifejezések esetében felmerül a kérdés, hogy milyen pontossággal vagyunk képesek beazonosítani az érzelmeket. Ahhoz, hogy az arckifejezéseknek jelentést tulajdonítsunk, a leolvasott érzelmet a kontextusból fakadó információkkal kell összeegyeztetnünk. Paul Ekman fényképek segítségével kutattatta a megállapítás pontosságát mintegy ötven éven keresztül, és arra jutott, hogy az arckifejezések alapján képesek vagyunk

¹ GRICE, H. Paul, „Logic and conversation”, *Syntax and semantics 3: Speech acts* 3. sz. (1975): 45–58, 29.

az érzelmeket pontosan megítélni.² Az igazoláshoz főképpen az arcizmok univerzális reflexszerű mozgását vizsgálta. E téren ugyan felmerültek egyéni különbségek, de egyediségük nem annyira meghatározó, hogy ne lehessen besorolni őket a megjelenítés normáira épülő kategóriákba. Ebből kifolyólag bár az érzelmkifejezéseket univerzálisnak ítélte, a kifejezés kontextusát, alkalmát, megjelenítését vagy elleplezését szociális normák által szabályozott folyamatnak tekintette.

A helyszínhez, alkalomhoz – a *kontextushoz* – megfelelő viselkedést már kisgyerekkortól fogva tanuljuk. A *kontextus* egy pszichológiai konstruktum, amely az egyén előfeltevéseit tartalmazza a világról: nem korlátozódik a kommunikációs környezetre vagy egy helyzetben korábban elhangzottakra,³ hanem az egyén egyéni története, kultúrája és megfigyelései által létrehozott feltevéseit foglalja össze.⁴ Ebbe beletartoznak a kultúrához kötődő közös nézetek és tapasztalatok, többek között hitrendszerek, egyéb mentális állapotok és a helyzetekhez kapcsolódó helyes viselkedési formák ismerete is.⁵ Megtanuljuk, hogy a kontextus és a hozzá kapcsolódó ismereteink alapján hogyan adjunk értelmet az érzelmi tapasztalatoknak, ami által jobban tudjuk észlelni és kezelni mások és önmagunk érzelmi állapotát.⁶ A megfelelő viselkedés és annak sokszoros ismétlése sematikusá teszi a válaszadást, amely kapcsolódik a helyszínekhez és az eseményekhez.⁷ A szociális normák az arcon

² EKMAN, Paul, „Facial expressions”, in szerk. SIEGMAN, Aron és FELDSTEIN, Stanley, *Nonverbal behaviour and communication*, 97–116 (New Jersey: Lawrence Erlbaum Association, 1977), 98–99.

³ SPERBER, Dan és WILSON, Deirdre, *Relevance: Communication and Cognition* (Oxford–Cambridge: Blackwell, 1995), 15–16.

⁴ SAARNI, Carolyn, „A skill-based model of emotional competence: A developmental perspective” (Albuquerque, 1999), 4.

⁵ SPERBER és WILSON, *Relevance: Communication and Cognition*, 15–16.

⁶ SAARNI, Carolyn, *The Development of Emotional Competence* (New York: Guilford Press, 1999)

⁷ GOFFMAN, Erving, „Expressive behavior”, *Communication conduct in an island community*, 34–45 (Chicago–Illinois: The University of Chicago, 1953), 39.

megjelenő érzelmkifejezés területén is érvényesek, ebből pedig arra következtethetünk, hogy a grice-i eszköztár alkalmazása a nem-verbális kommunikáció értelmezésében is lehetséges.

Problémafelvetés

A kommunikációs aktus során nem csak azt vesszük figyelembe, amit a velünk szemben ülő mond, hanem azt is, *ahogyan* azt mondja. A megnyilvánulások értelmezésében sok tényező játszik szerepet, többek között a kimondott tartalom és az azokat kísérő gesztusok, az arckifejezések, a tekintet mozgása, a hangmagasság és a beszéd sebessége. Ezeket az apró jeleket és mutatókat a beszéd közben figyelemmel kísérjük, és végül annak tartalmát ezek figyelembevételével értelmezzük. Az értelmezés szabályszerűségeinek feltérképezéséhez fontosnak tartom megvizsgálni a grice-i kommunikációs szabályokat és implikációikat a nem-verbális tartalom elemzésénél.

Kommunikáció

A sikeres kommunikáció egyik feltétele, hogy a két fél egymásnak szándékokat és egyéb mentális állapotokat tulajdonítson. A szándékolvasáshoz elengedhetetlen képességek – mint a figyelem megosztása és a figyelem irányítása – a születéstől számított kilencedik hónapban jelennek meg, melyek a szociális interakciókhoz köthetők.⁸ Az arckifejezések és a szándék összekötésének meglétére a *vizuális szakadék* kísérlet mutat rá. A kísérletben a tizennégy hónapos gyerekek azt az illúziót látják, hogy anyjuk és közöttük egy szaka-

---

⁸ TOMASELLO, Michael, *Constructing a language: A usage-based theory of language acquisition* (Massachusetts–London: Harvard University Press, 2005), 24.

dék van, és csak azon keresztül juthatnak át az anyához.⁹ Az anyák arcán megjelenő érzelmek befolyásolták a gyermekek cselekedeteit: ha az anyák arca félelmet mutatott, egyik gyerek sem indult el a szakadék felé, viszont a boldog arckifejezéseknél majdnem mindenki elindult.¹⁰ A kísérlet rávilágít, hogy az arcot és az érzelmkifejezéseket a gyermek szociális referenciaként használja. Szintén ebben a korban a gyermek szándékát kérés, kommentálás, tiltakozás és kiabálás formájában kommunikálja. A gyerek tudja, hogy szavak és hangerő segítségével felkeltheti a felnőtt figyelmét, aki megvalósítja a gyermek akaratát, saját szándékának megváltoztatásával.¹¹

Grice úgy vélte, hogy a kommunikáció a szándékmegosztás eszköze, mert ha mondani akarunk valamit, az már maga a szándék kifejezése. A szándéknak két főbb fajtáját különítette el: informatív és kommunikációs szándékot – ezeket összefoglalva *kettős-szándéknak* nevezte.¹² A *kommunikációs szándék* speciális, mivel a megnyilvánuló részéről a befogadó szándékállapota felé irányul, illetve befolyásolja azt azzal, hogy a befogadó be akarja teljesíteni a kommunikáló *informatív szándékát*.¹³ Emellett magában foglalja a szándék megvalósításának a szándékát is.¹⁴ Informatív szándéknak a megnyilvánulás és a tartalom átadásának kommunikációs szándékát nevezzük.¹⁵

⁹ GIBSON, J. Eleanor és WALK, D. Richard, „Visual Cliff”, *Scientific American* 202, 4. sz. (1960): 64–71, 64.

¹⁰ SORCE, F. James, EMDE, N. Robert, CAMPOS, Joseph és KLINNERT, D. Mary, „Maternal emotional signaling: Its effect on the visual cliff behavior of 1-year-olds”, *Developmental Psychology* 21, 1. sz. (1985): 195–200.

¹¹ KAS Bence és LUKÁCS Ágnes, „Érts és értesd meg magad! – A nyelvi fejlődés folyamata és elmaradásai”, *A koragyermekkori fejlődés természete – fejlődési lépések és kihívások*, 191–192. (Budapest: Biztos Kezdet Kötetek, 2011)

¹² GRICE, H. Paul, „Társalgás és logika”, ford. MÁRTON Miklós, in GRICE, H. Paul, *Tanulmányok a szavak életéről*, szerk. BÁRÁNY Tibor és MÁRTON Miklós, 27–42 (Budapest: Gondolat Kiadó, 2011)

¹³ SPERBER és WILSON, *Relevance: Communication and Cognition*, 21.

¹⁴ TOMASELLO, *Constructing a language: A usage-based theory of language acquisition*, 24.

¹⁵ SPERBER és WILSON, *Relevance: Communication and Cognition*, 54.

Grice az *együttműködési alapelv* megalkotásakor az informatív szándék vizsgálatát tűzte ki célul. A társalgás céljának a leghatékonyabb információcserét tekintette, emiatt a maximák kidolgozásakor nem vizsgálta mások viselkedésének befolyásolását vagy irányítását.¹⁶ A beszéd szerinte ugyanis célirányos racionális viselkedés, így a gesztusok és az arc feladata pusztán az érzelmi kiegészítés.¹⁷ A nem-verbális megnyilvánulások mögött sok esetben feszültség áll, amely az érzelelkifejezéssel oldódik fel, olykor spontán, a pillanat hevében történik.¹⁸ A verbalitással ellentétben a kimondott tartalomhoz tartozó viselkedés, az érzelmi viszonyulás kifejezése nem racionálisan kontrollált, de önszabályzó folyamatok segítségével képesek vagyunk az érzelmeink kimutatását elkendőzni, neutralizálni, csökkenteni vagy felerősíteni.¹⁹ Vannak kontrollált *szándékos* érzelelkifejezések, valamint természetes, őszinte, *nem-szándékos* arckifejezések és gesztusok. Emiatt nem lehet kizárólagosan informatív szándék szempontjából vizsgálni a nem-verbális kommunikációt: egyaránt figyelembe kell venni a szándékos és nem-szándékos megnyilvánulásokat. A szándékos és nem-szándékos jelzések értelmezésről Paul Ekman és Wallace Friesen végeztek kísérleteket, ahol arra a következtésre jutottak, hogy akik nem foglalkoznak magasabb szinten az érzelelkifejezésekkel, nem tudták jól megállapítani, hogy melyik arckifejezés természetes vagy kontrollált. Az őszinte érzelem megállapításának nehézsége abból fakad, hogy az ember hamar megtanulja könnyedén és észrevétlenül befolyásolni arcizmainak mozgását. Viszont a pillanat töredéke alatt megjelenő őszinte érzelem maradványai fellelhetők maradnak a kontroll mellett is, amit a hozzáértők képesek észrevenni.²⁰

¹⁶ GRICE, „Társalgás és logika”, 32.

¹⁷ GOFFMAN, „Expressive behavior”, 34.

¹⁸ Uo., 38.

¹⁹ EKMAN, „Facial expressions”, 112.

²⁰ EKMAN Paul és FRIESEN V. Wallace, „Detecting Deception from the body or face”, *Journal of personality and social psychology* 29, 3. sz. (1974): 288–298, 295.

A szándékos érzelm kifejezéseket a színlelés felől is meg lehet közelíteni. A színlelés [*pretense*] különböző fajtáira és azoknak a kialakulására Alan M. Leslie a banánt telefonként „használó” felnőttet hozza fel példaként. Ezzel rávilágít, hogy a kisgyerekeknek van valamiféle reprezentációs képességük, amivel a kialakult reprezentációkat összeférhetetlenség és zavartság nélkül tudják alkalmazni: a későbbiekben meg tudják különböztetni a banánt (a játékot) és a telefont. A „banántelesonról” képzett reprezentációk (hogy miként beszélnek az emberek egy telefonba) elraktározódnak és a hozzátartozó viselkedésmintává alakul át. Ezeket az információkat a gyermek fel tudja használni ahhoz, hogy megismerje a telefon valódi funkcióját.²¹ A viselkedési és érzelm megjelenítési szabályokat is hasonló környezetben, sokszor a színlelés játékan keresztül sajátíthatják el a gyerekek.²² Ezeknek a szabályoknak a betartásához különböző érzelmfókuszú képességeket kell elsajátítaniuk. Michael Cole és Shelia R. Cole emelte ki Carolyn Saarni összefoglalását a *társas-érzelmi kompetenciáról*, amely ismerteti a társas közegben megvalósuló helyes viselkedéshez szükséges képességeket. Az önszabályzó stratégiák kialakításához elengedhetetlen, hogy mások és önmagunk érzelmi állapotát észleljük és tudatosan képesek legyünk kezelni. Ehhez hozzájárul, hogy a saját érzelmeinket megértsük, elfogadjuk, hogy azok ne zavaró tényezőként tűnjenek fel. Fontos továbbá, hogy az érzelmekről a saját kulturális közegünknek megfelelően tudjunk kommunikálni – ez hozzásegít minket ahhoz, hogy képesek legyünk mások érzelmeihez empatikusan, együttérzően viszonyulni. Az önszabályozás elsajátítása segít a kommunikációs szituációk megítélésében, azaz, hogy mikor és milyen társas

---

²¹ ALAN, M. Leslie, „Pretense and representation: The origins of Theory of mind”, *Psychological Review* 94, 4. sz. (1987): 412–426, 416.

²² PELLEGRINI, D. Anthony és SMITH, K. Peter, „The development of play during childhood: Forms and possible functions”, *Child Psychology & Psychiatry Review* 3, 2. sz. (1998): 51–57, 52.

közegben alkalmas megjeleníteni az őszinte érzelmeket, és ha alkalmatlannak ítéljük a helyzetet, legyen eszközünk az érzelem elleplezésére.²³ A társas-érzelmi kompetencia a kommunikáció során megnyilvánuló alkalmas és alkalmatlan arckifejezések értelmezésénél meghatározó.

Jelentések

Paul Grice különbséget tesz a kimondott mondat és a megnyilatkozás értelmezése között, mivel a kimondott szavaknak a szó szerinti jelentése más szituációkban nem változik meg. Abban az esetben változik a jelentés, ha a kontextussal összevetve más értelmezést kíván meg, mint a szó szerinti *konvencionális* jelentése.²⁴ A jelentéstársítás olyan megnyilvánulásoknál szükséges, amikor nem egyértelmű, hogy a megnyilvánuló mire célzott. Ilyen esetekben a kontextus segíthet az értelmezésben. A kommunikáció kontextusának tartalma és a kimondott mondat egyértelműségének szempontjai alapján több jelentéskategóriát hozott létre.²⁵

1) A *konvencionális jelentés* szoros kapcsolatban áll az elhangzott szavak nyelvi elemeinek jelentésével. Ezekben az esetekben a konvencionális jelentés meghatározza a kialakuló implikációt is. A megértési folyamat *konvencionális implikátúra*, amelyhez nem kell intuitív jelentéstársítás, mivel a jelentés már a kontextuális

²³ COLE, Michael és COLE R. Shelia, „Társas fejlődés kisgyermekkorban”, ford. CSIBRA Gergely és KÉRI Rita, in COLE, Michael és COLE R. Shelia, *Fejlődéslélektan*, 380–425 (Budapest: Osiris kiadó, 2006), 421. Vö. SAARNI Carolyn, *The Development of Emotional Competence* (New York: Guilford Press, 1999).

²⁴ MOESCHLER, Jaques és REBOUL, Anne, „A pragmatika és a kognitív tudomány”, ford. GÉCSEGE Zsuzsanna, MOESCHLER, Jaques és REBOUL, Anne, *A társalgás cselei*, 61–63 (Budapest: Osiris, 2000), 61.

²⁵ GRICE, „Logic and conversation”, 50.

információkkal és bizonyítékokkal alátámasztott, „egyértelmű” jelentéssel bír.²⁶

A konvencionális jelentés a nem-verbális kommunikációban megegyezik a kimondott tartalommal, a kommunikáció kontextusának megfelelő érzelm kifejezéssel. Míg a verbális kommunikációban a *mond* ige kapcsolódik az elhangzott szavak konvencionális jelentéséhez, addig a nem-verbálisban a *mutat*.²⁷ A *mutatást* a viselkedési normáknak megfelelő megnyilvánulásával lehet konvencionális jelentésként értelmezni. Megjelenését és az ebből adódó következtetéseket két szomszéd nem-verbális kommunikációs aktusával mutatom be.²⁸ Egy lány kilép az épületből, mellette egy padon idős nő ül. A nő ránéz a lányra, elmosolyodik és biccent. A lány erre az aktusra feltételezéseket hoz, mivel a *mutatás* és az ahhoz társuló arckifejezés relevánsnak tekinthető. Feltételezhető, hogy a mosoly és a biccentés egy kommunikációs aktus, mivel az illem úgy kívánja, hogy ha két ismerős összetalálkozik, valamiféle interakciót alakítsanak ki. Az aktusnak leginkább a köszönés feltehető meg, mivel ebben a helyzetben a *kontextus* ismeretének fényében illendő köszönni.

2) A *nem-konvencionális jelentés* a beszélő által közölni kívánt tartalom és a közlésre használt mondatok közti kapcsolatot tartalmazza. A nem-konvencionális jelentéshez többféle implikátúra tartozik, azonban most csak a társalgás jellegzetességeivel szoros összefüggésben lévő általános *társalgási implikátúrára* térek ki.²⁹ A társalgási implikátúrát abban az esetben alkalmazzuk, ha a megnyilatkozás alkalmával elhangzott, vagy a kontextuálisan rendelkezésre álló információk nem elégségesek az értelmezéséhez.³⁰

²⁶ GRICE, „Társalgás és logika”, 29–30.

²⁷ Uo.

²⁸ A példa Sperber és Wilson könyvének egy átalakított példája, lásd: SPERBER és WILSON, *Relevance: Communication and Cognition*, 51.

²⁹ GRICE, „Társalgás és logika”, 30.

³⁰ GRICE, „Logic and conversation”, 45.

Előfordulhat, hogy a megnyilvánulás egyértelmű, az interpretáló mégis felfedez egyfajta sugalmazást, melynek értelmezéséhez implikatúrát szükségessé alkalmaznia.³¹

Az arckifejezések vizsgálatánál a nem-konvencionális jelentés nem egyértelmű *mutatásként* nyilvánul meg. A *nem-konvencionális mutatás* lehet egy őszinte érzelmnek elrontott elleplezése, neutralizálása, esetleg nem a kontextusra, hanem egy belső gondolatra adott reakció. Példaként a két szomszéd másik kommunikációs aktusát ismertetem: a lány kilép az épületből nyári ruhában, mellette a padon az idős nő ül a napon. A nő először ránéz a lányra, aztán *rámutatva* felnéz az égre, hogy felhívja a figyelmét a felhőkre. Majd ismét ránéz a lányra lebiggyesztve a száját – szomorúságot *mutatva*.³² Ha a lány észreveszi a *rámutatást*, és relevánsnak tekinti, először feltételezéseket állít fel az idős nő *mutatásának* szándékára. A felhő felé mutatást *rámutato*–*következtető* kommunikációnak is lehet tekinteni, ahol az elsődleges szempont, hogy a befogadó (ez esetben megfigyelő) felismerje a *mutatás* mögötti szándékot. Abban az esetben, ha relevánsnak ítéli meg, következik az információ feldolgozása.³³ Az információ feldolgozásához társalgási implikatúra alkalmazása szükséges, amellyel a befogadó a *mutatott* üzenetre és a megjelent érzelm forrásának azonosítására feltételezéseket hoz. A feltételezéseket bizonyítékokkal próbálja alátámasztani, amelyek fakadhatnak a viselkedési normákból, a kontextus új információiból, a verbális magyarázatból vagy akár egy újabb érzelm megjelenéséből. A feltevések közül sokszor azt választjuk ki magyarázatnak, amely a leginkább igaznak tűnik és nagyobb a magyarázóerővel bír.³⁴ Abban az esetben, ha végtelen (vagy legalábbis kezelhetetlen

31 Uo., 30.

32 A példa Sperber és Wilson könyvének egy átalakított példája, lásd: SPERBER és WILSON, *Relevance: Communication and Cognition*, 51.

33 SPERBER és WILSON, *Relevance: Communication and Cognition*, 50.

34 Uo., 75–76.

mennyiségű) magyarázatunk van a jelentés pontos detektálásához, akkor az implikátum meghatározhatatlan lesz.³⁵

Ahogy a verbális kommunikációnál a társalgási implikátúra nem választható le a kimondott tartalomról, úgy a nem-verbális kommunikációnál sem. A fellépő társalgási implikátúra a kifejezőmódtól függetlenül jelenik meg: lehetséges, hogy a megnyilvánuló máshogy mondja, vagy az arcán a szájszél helyett a szemöldöknél látszik ugyanannak az érzelemnek a kifejezése, a következtetésre ugyanúgy szükség van.³⁶ Összességében a társalgási implikátúra következtetésének folyamatához elengedhetetlen, hogy a kommunikáció sikerességéhez szükséges elvek teljesüljenek, és ezáltal megvalósuljon az együttműködés.³⁷

Együttműködés

Paul Grice összefoglalta a szociális interakció sikerességéhez elengedhetetlen szabályokat: a beszélgetésben részt vevő felek legyenek a beszélgetéshez szükséges kommunikációs elemek tudatában, vagy azok legyenek számukra elérhetőek. Emellett a kommunikáció elkezdéséhez és fenntartásához szükséges egy kérdésfeltevés, amely meghatározza annak célját és irányát. A kérdéssel meghatározott témához mind a két félnek hozzá kell járulnia: amit a kérdésfeltevő megnyilatkozásával tesz meg, a másik fél a beszélgetésbe való bekapcsolódásával járul hozzá. Mindkét félnek úgy kell identifikálnia magát, hogy a társalgás alatt a másik az, ami átmenetileg az ő érdeklődési köre. Az interakció befejezéséhez szükséges egy lezárás, ami lehet megegyezés vagy maga az elköszönés.³⁸ Amennyiben a tekintetek a kérdésfeltevésnél nem találkoznak, úgy nem

---

³⁵ GRICE, „Logic and conversation”, 30.

³⁶ Uo.

³⁷ Uo.

³⁸ Uo., 48.

történik meg a kölcsönös hozzájárulás. Bizonyos nem-verbális megnyilvánulások az egymás iránti érdeklődésnek és odafigyelésnek a jelei, úgymint a tekintetek találkozása, melynek huzamosabb idejű fenntartása jelzi a kommunikációs szándékot, megszakítása pedig az interakció végét jelentheti. A partnerek együttműködésükkel kijelölnék a kommunikációnak egy célt és irányt, ezek szerint szabályozzák viselkedésüket.³⁹ A társalgás célja közös, függetlenül attól, hogy a résztvevőket egyénileg milyen motivációk sarkallják az együttműködésre.⁴⁰ A megfelelő interakciós folyamat lépéseinél vannak adekvát és inadekvát elemek és viselkedési formák, melyek alapján meghatározhatjuk az interakció szabályait.

Paul Grice a társalgás szabályaira hozott példákat, melyet *együttműködési alapelv*nek nevezett.⁴¹ Megfigyelései alapján a beszélgetés szabályainak elsajátítását – a társas-érzelmi kompetenciához hasonlóan – a gyermekkorhoz kötötte, hogy az alapelv teljesülését bizonyító empirikus tapasztalatát leírhasa, négy maximát rendelt hozzá.⁴²

1) A *Mennyiség* maximája a beszélő által nyújtott információk mennyiségére vonatkozik: megfelelő mennyiségű és releváns információk átadása.⁴³

Az arckifejezéseknél a mennyiség maximája a kontextushoz viszonyított reakciók intenzitását fedi le, melynek vizsgálata kognitív kiértékeléssel történik.⁴⁴ A feltűnő arckifejezés elsősorban a megnyilvánuló közvetlen szándékáról ad bizonyítékot, amelynek feltárással juthat hozzá a szükséges információhoz.⁴⁵ A helyzet vizsgálatnál megfigyelhetjük az interakcióban részt vevők egy-

³⁹ GRICE, „Társalgás és logika”, 31–33.

⁴⁰ Uo.

⁴¹ Uo.

⁴² Uo.

⁴³ GRICE, „Logic and conversation”, 45.

⁴⁴ COLE és COLE, „Társas fejlődés kisgyermekkorban”, 418.

⁴⁵ SPERBER és WILSON, *Relevance: Communication and Cognition*, 52–53.

máshoz való viszonyát.⁴⁶ A társalgási partnernél megfigyelhető a családi- és életközegének kultúrája, amely szabályozza az érzelem megjelenítését és tartalmazza a tanult érzelmi jelzéseket.⁴⁷ A kiértékelés alapján képesek vagyunk igazítani érzelm kifejezésünk intenzitását (mennységét) a beszélgetőpartnerünk viselkedéséhez és kultúrájához. Emellett, ha kevésbé értékeljük alkalmasnak az érzelmi megnyilvánulást, akkor hatékonyan, a helyzethez illeszkedő módon tudjuk kontrollálni azt.⁴⁸ A *mennység*nél fontos, hogy a jelzés átlépje a befogadó ingerküszöbét. Jól szemlélteti ezt Dan Sperber és Deirdre Wilson példája a börtönben tartózkodó két idegenről, akik nem beszélnek közös nyelvet. Az egyik rab ütni kezd egy ritmust, ami hangereje és szabályossága miatt feltűnik a másinak. A másik rab feltételezéseket hoz a jelzésre vonatkozóan, majd arra következtethet, hogy a megnyilvánuló interakciót akar kialakítani.⁴⁹ Ez hasonlóan jelenhet meg az arckifejezésekkel történő nem-verbális kommunikációban: ha túl finom az érzelm kifejezés – annak ellenére, hogy a kifejezés motivációja egyfajta kommunikációs szándék jelzése, akkor nem biztos, hogy ki tud alakulni az együttműködés, és ezáltal a kommunikációs aktus.

2) A *Mód* maximája a megnyilvánulásra vonatkozik, tehát arra, hogyan kellene mondanunk, amit mondunk. Fontos, hogy a kifejezések világosak, érthetőek és tömörek legyenek.⁵⁰

A világosság, tömörség érvényesül az érzelm kifejezésnél is: gyakrabban használt és látott kifejezéseket alkalmazunk. Látványos boldogság esetén mosolygunk, undor esetén fintorgunk. Ezzel egyértelműen kifejezzük kommunikációs és informatív szándékunkat is.

.....
⁴⁶ HALBERSTADT, G. Amy, DENHAM, A. Suzanne és DUNSMORE, C. Julie, „Affective Social Competence”, *Social Development* 10, 1 sz. (2001): 79–119, 94.

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ COLE és COLE, „Társas fejlődés kisgyermekkorban”, 418.

⁴⁹ SPERBER és WILSON, *Relevance: Communication and Cognition*, 52.

⁵⁰ GRICE, „Társalgás és logika”, 31.

3) A *viszony* (későbbiekben *relevancia*) maximája felel azért, hogy az elhangzó információk a témához tartozzanak.⁵¹

Boldog témára boldogan, rossz hírre szomorúan szokás reagálni. A *viszonyt* az empátiával és az érzelmi tudatossággal tudnám párhuzamba állítani. Az előbbi a befogadó szempontjából fontos - hogy a beszélgetésre képes legyen érzelmileg ráhangolódni, ezzel a megnyilvánulót figyelmes részvételéről biztosítani -, míg az utóbbi inkább a megnyilvánulóra vonatkozik - hogy megítélje, érzelmeinek kifejezése megfelel-e a helyzet társadalmi konvencióinak.⁵² A *relevancia* a megnyilvánuló szándékának felismeréséhez is kapcsolódik, mivel enélkül nem mehet végbe az információfeldolgozás.⁵³

4) A *minőség* maximája az őszinteségre épül: csak olyan megnyilvánulásokkal járuljunk hozzá a kommunikációhoz, melyet igaznak tartunk és amire van megfelelő bizonyítékunk.⁵⁴

A nem-verbális kommunikációban a bizonyíték kérdése nehézkes, mivel az érzelekm kifejezéseket, valamint azoknak a belső motivációit nem tudjuk konkrét bizonyítékokkal alátámasztani. A teljes őszinteséget sem lehet számonkérni, mert sok esetben elmentmondásba kerül a társadalmi normákkal és a többi maximával. Ellenben vannak olyan esetek, amikor a kontextus pont a homályosságot igényli, annak érdekében, hogy a szándékunkat a helyzethez megfelelően tudjuk közvetíteni. Ilyen helyzet lehet egy politikai tárgyalás vagy a flörtölés, mert mindkét esetben érezhető a szándék, mégis megjelenik egyfajta védelmező magatartás, amely homályossággal fedi el a sebezhetőséget.⁵⁵ Ezekben az esetekben a befogadó részéről szükséges alkalmazni az implikaturát.

51 Uo.

52 HALBERSTADT, DENHAM és DUNSMORE, „Affective Social Competence”, 98.

53 SPERBER és WILSON, *Relevance: Communication and Cognition*, 50.

54 GRICE, „Logic and conversation”, 46.

55 HALBERSTADT, DENHAM és DUNSMORE, „Affective Social Competence”, 94.

A *minőség* és *viszony* maximájánál kialakulhat egyfajta összeférhetetlenség az érzelmkifejezések alkalmatlan megjelenítése vagy az elrontott elleplezés miatt. Az elrontott kifejezéseknél a befogadónak feltűnhet a szándék, hogy a megnyilvánuló más érzelmet próbált megjeleníteni, mint ami odaillő lenne. Ha nem tudjuk megkülönböztetni, melyik érzelmkifejezés szándékos és melyik nem, akkor a kommunikáció zavartalanul folyik: nem kell hozzá implikáció. A felismerés a szándékos és a nem-szándékos viselkedés közötti hasonlóságra épül, mivel olyan reprezentációkat vagyunk képesek létrehozni, amelyekkel összehasonlítható az észlelt viselkedés és a színlelésről készült reprezentáció. Az összehasonlítás magyarázatot adhat a másik fél túlzó gesztusokkal kísért viselkedésére,⁵⁶ továbbá az implikációs folyamatnál bizonyítékként is felhasználható.

A verbális kommunikációban az együttműködési alapelv betartásának kérdése a fogalmazásban is fellelhető: hogy a felek az elvárthoz képest mennyire fogalmaztak pontosan, és hogy az alapelvet betartják-e.⁵⁷ A nem-verbális kommunikációban az együttműködési alapelv az arckifejezések megnyilvánulási normáinak betartásával teljesülhet. Ahogy a korábbi példákban is megjelent, a jelzések és mondatok értelmezéséhez minden esetben társul egy implikatúra: ha a jelzések tartalmazzák a jelentést; ha a jelzések csak sugalmaznak valamiféle jelentést; ha egy maximát megszeg a megnyilvánuló, és ezáltal az együttműködési alapelv nem teljesül. Az együttműködési alapelvet és maximáit többféleképpen lehet megszegni: a hozzájárulás megvonásával, ami következhet fizikai okokból (például elmegy az egyik fél hangja), a kérdésfeltevés érdektelenségéből vagy a közös ismeret hiányából; illetve, ha a felek nem tudják teljesíteni az egyik maximát úgy, hogy a másikat ne szegjék meg.⁵⁸ Ilyen ha a két fél tudása nincs átfedésben egymás-

---

⁵⁶ ALAN, „Pretense and representation: The origins of Theory of mind”, 421.

⁵⁷ GRICE, „Társalgás és logika”, 40–42.

⁵⁸ GRICE, „Logic and conversation”, 49.

sal, mivel a *mennyiség* és *minőség* maximája is sérül. Az alapelvet a megnyilvánuló és a befogadó egyaránt megszegheti; előbbi esetben a befogadó feltételezéseket hoz – társalgási implikaturával – arra vonatkozóan, hogy milyen szándéka lehetett a megnyilvánulónak a szabályszegéssel, vagy milyen más, a szándékutalajdonítástól független oka volt. A társalgási implikatura különlegessége, hogy az elhangzott tartalomról logikai érveléssel képesek vagyunk levezetni a következtetési folyamatot.⁵⁹

Konklúzió és kitekintés

A Paul Grice által megfogalmazott elméleti keret megfigyelhető a nem-verbális kommunikációban is. A megnyilvánulásokat szabályzó normák elsajátítása mindkét esetben a kora gyerekkorhoz köthető, emellett hasonló normák szabályozzák a szociális interakcióban történő megnyilvánulások formáját. A kommunikációs formák eltérése miatt a különböző fogalmak átalakítását olykor új tényezők hozzáadásával igyekeztem kiegészíteni. Elsősorban Grice *kettős-szándék* fogalmához rendeltem hozzá a *szándékos* (kontrollált, színlelt) és *nem-szándékos* (természetes) érzelm megjelenítéseket, hogy a kommunikációs szándék megosztásának képe teljes legyen. Az *együttműködési alapelv* maximái közül a *mennyiség* és a *mód* maximája nem szorult változtatásra. A *viszony* maximájához a *nem-szándékos* arckifejezések problémáját fűztem hozzá. A *minőség* maximájából az őszinteség alátámasztására nem tudtam példát hozni, mivel az érzelmek és az érzelmkifejezések nem tekinthetők racionálisan megindokolhatónak; emellett a megnyilvánuló sincs mindig tudatában az általa kifejezett érzelmek megjelenésével és jelentésével, ezért az arckifejezések vizsgálatában elvettem a konkrét bizonyítékokkal való alátámasztást. Az *együttműködési alapelv* alkalmazhatósága mellett a kommunikációban megjelenő

---

⁵⁹ GRICE, „Társalgás és logika”, 34–35.

jelentésformákra is találtam példákat. A nem-verbális kommunikációban *konvencionális* és *nem-konvencionális jelentések* kategóriái használatóak, viszont a kontextus határozza meg, hogy az adott helyzetben az arckifejezés melyik kategóriába tartozik.

Összességében a grice-i eszköztárat az arckifejezésekre megfeleltethetőnek találtam, de egy határozottabb állítás megtételéhez további kutatásokra lenne szükség. Ehhez elsősorban Paul Grice további szövegeit használnám fel, mint a *Further Notes to Logic and Conversation* című tanulmányát, illetve olyan elgondolásait vizsgálnám, mint a különböző retorikai alakzatokhoz használt *társalgási implikatívák* kérdése.